

VÉRVÁD – ÚJRATÖLTVE

VISI TAMÁS

Ariel Toaff:

Véres húsvét

Középkori zsidó rituális gyilkosságok Európában?

Fordította: Kukorelli Beatrix

Előszó: Tolnai László

Allprint Kiadó, Budapest, 2009. 302 oldal, 3400 Ft

ELŐHANG (VIGYÁZAT! FIKCIÓ!)

Képzeld el, hogy egy másodvonalbeli, de jó szakmai hírnévnek örvendő magyar történészprofesszor pályafutása csúcspontján új monográfiát közöl a Rákosi-korszak koncepciók pereiről, amely a következő szakokkal kezdődik:

A koncepciók pere nehezen felfejthető, szövevényes témakörével foglalkozók általában többé-kevésbé meggyőző bizonyítékok után kutatnak és a korábban kidolgozott elméletekből indulnak ki. Ezekben többnyire szilárdan hisznek. A képbe nem illeszkedő elemek jelentőségét gyakran háttérbe szorítják, olykor elhallgatják. Az ilyen típusú kutatások során különös módon eleve bizonyítottként tekintik azt, amit bizonyítani kellene. Az úgynevezett koncepciók pere jegyzőkönyveit figyelmesen és kellő óvatossággal kell vizsgálnunk ahelyett, hogy a priori és teljes egészében hiteltelennek tekintenénk azokat.¹

A szerző a folytatásban megrója a magyar történészeket azért, mert elmulasztották megvizsgálni, találkozott-e Rajk László Rankovics jugoszláv belügyminiszterrel Paks mellett egy csőszkunyhóban 1948 őszén. Nem törődtek azzal, hogy feltárják Mindszenty József hercegprímás szerepét a Rajk által szőtt összeesküvésben. Majd hosszas okadatolással kimutatja, hogy csőszkunyhók valóban léteztek Dél-Magyarországon, és a jugoszláv titkosszolgálat is folytatott felderítő tevékenységet ebben a korszakban, ergo „nem lehetetlen, sőt valószínű”, hogy a hírhedt találkozó a csőszkunyhóban tényleg megtörtént, hiszen ezt támasztja alá a tanúk egybehangzó vallomása is. Mindszenty szerepe is bizonyítottként látszik „több, egybehangzó forrás” (értsd, tanúvallomás) alapján.

Ugyanígy tegyük fel azt is, hogy képzeletbeli szerzőnk mellett érvel, hogy Faludy György az amerikaiaknak kémkedett. Hiszen az ÁVH pincéjében tett vallomásában pontosan megadta azon amerikai tisztek nevét, rangját és személyleírását, akik beszerverték (konkrétan: Edgar Allan Poe százados, Walt Whitman őrnagy, és Zebulon E. Bubbet ügynök, *also known as*

Belzebub, a CIA-tól). Képzeltbeli szerzőnk így folytatja:

Felvetődhet az ellenvetés: Faludy kényszer alatt vallott, és amit mondott, nem vehető ténynek. De vajon állíthatjuk-e bizonyossággal, hogy vallomásának minden egyes eleme a kínzók sugalmazására született? Ellenkezőleg, a vallomás egyes elemei (például Edgar Allan Poe vagy Walt Whitman említése) Faludy, és nem az ÁVH-s vallatótisztek kulturális háttérét tükrözik. Hiszen honnan is tudhatta volna egy tanulatlan, műveletlen ÁVH-s, hogy ki volt az a Walt Whitman? Valószínűnek látszik tehát, hogy Faludy vallomásának ezen elemeit nem a vallatótisztek találták ki, vagyis Faludy tényleg kémkedett az amerikaiaknak.

Képzeld el, amint magyar történészek hüledezve, elképedve, majd felháborodva olvassák szerzőnk művét. Éles hangvételi kritikák, recenziók jelennek meg nemcsak a szakmai orgánumban, hanem a vezető napilapokban is. A vita hevében néhányan még a szerző beszámíthatóságát is megkérdőjelezik. A könyvet elítéli a Recski Szövetség (válaszul a szerző megjegyzi, hogy az ő édesapja is megjárta Recsket). Rajk László és Faludy György leszármazottai, valamint a katolikus egyház pert fontolgat.

A bírálatok keresztüztüzebe kerülve képzeletbeli szerzőnk ügyesen játssza el a mártír szerepét. A tudományos kutatások autonómiáját védelmezi a „cenzúrával” szemben, és egyúttal hangsúlyozza, hogy nem állt szándékában a kommunizmus rémtetteit igazolni, sem az áldozatok emlékét meggyalázni (és újra hivatkozik persze Recsket megjárt édesapjára). A hatalomba belemerevedett tudományos elit üldözöttjének tünteti fel magát, és ezzel összefüggésben leleményesen mutat rá a magyar tudományos élet egyébként valóban létező visszasságaira. Ezzel a stratégiával sikerül néhány szimpatizánst is szereznie mind a tudósok, mind a közírók körében.

Ahogy a botrány terebélyesedik, a témára rátelepszik a bulvármédia is; az „utca embere” a tévékamerába mondja, hogy „ez a Faludy nekem mindig is gyanús volt”. A könyv szövege felbukkan az interneten, ahonnan aztán már a szerző sem tudja száműzni. Hírportálok, blogbejegyzések egyoldalas összefogla-

1 ■ Vö. *Véres húsvét*, 9. és 15. old.

2 ■ Figyeljük meg, hogyan manipulálta a magyar kiadó az alcímét!

3 ■ A Toaff-ügyet Sabrina Loriga összefoglalója alapján ismeretlem: *Un vieille affaire? Les „Pâques de Sang” d’Ariel Toaff. Annales*, 2008. 143–172. old.

lásokat közölnek a kb. háromszáz oldalas könyvből, tényként mutatva be olyan állításokat, amiket a szerző csak hipotézisként fogalmazott meg. A Wikipedia szerkesztői kénytelen-kelletlen hozzáadnak egy rövid megjegyzést a Faludyról szóló szócikkhez, miszerint „a legújabb kutatások fényében nem zárható ki annak a lehetősége, hogy Faludy György egy ideig a CIA ügynökeként tevékenykedett”.

A történelmszakma egyértelműen elutasítja ugyan szerzőnk következtetéseit, de a cáfolat a nagyközönség számára hosszú, körülményes és nehezen emészthető. Ezt látván a vezető történészek egyre frusztráltabbak lesznek, agresszív stílussal, a szerző hozzáértésének és tisztességének megkérdőjelezésével próbálják ellensúlyozni a kommunikációs deficitet. Így viszont akaratuk ellenére is azt a benyomást keltik a nagyközönség egy részében, hogy a szerzőt valóban üldözik, nem pedig tudományos érvekkel cáfolják.

Végezetül képzeljük el a markukba röhögő román, szlovák és szerb szélsőségeseket, akik a maguk sajtótérmeikeiben ünneplik szerzőnket, amiért „őszintén feltárta a magyar faj romlott karakterét” (még ha erről egy árva szó sem volt a könyvben), illetve ostorozzák a nemzetközi magyar-összeesküvést, amiért „megpróbálja eltitkolni a magyarsággal kapcsolatos tudományos tényeket”. Nyilatkozatokat, felhívásokat közölnek és aláírásokat gyűjtenek „a tudományos kutatómunka szabadságának védelmében a legutóbbi magyarországi események kapcsán”. Végül egy kétes hírnevű román kiadó gyatra román fordításban, megcsonkítva, szánalmasan alacsony színvonalú tárgyi magyarázatokkal és magyarelles kommentárokkal ellátva közli a művet anélkül, hogy a szerző beleegyezését kérte volna a változtatásokhoz.

Ezt a könyvet veheti most kézbe a tisztelt olvasó, ha van gusztusa hozzá.

A TOAFF-ÜGY (NEM FIKCIÓ)

Ariel Toaff, az izraeli Bar-Ilan Egyetem professzora, számos kiváló történelmi munka szerzője, 2007 februárjában jelentette meg olasz nyelven a *Pasque di sangue: Ebrei d'Europa e omicidi rituali* (Véres húsvét: Az euró-

pai zsidók és a rituális gyilkosságok) című monográfiáját.² A könyv szakmai lektorálás nélkül jelent meg a bolognai Il Mulino kiadó gondozásában. Két nappal a megjelenése előtt egy olasz napilap (*Corriere della Sera*) lelkes hangvételű ismertetést közölt a könyvről, amelyben a cikkíró szerint Toaff professzor bebizonyítja, hogy 1100 és 1500 között „a Rajna, a Duna és az Adige folyók által határolt, kiterjedt és túlnyomórészt német nyelvű területen askenázi zsidók bizonyos csoportjai valóban végrehajtottak [keresztény áldozatok ellen] rituális gyilkosságokat”. (Látni fogjuk, hogy Toaff ezt így nem állította, ugyanakkor komoly felelősség terheli azért, hogy szavaival így lehetett félreérteni.) Az ismertetés magasztalta Toaff professzort bátorságáért és erkölcsi tartásáért, amiért szembe mert nézni a zsidó történelem e sötét fejezetével.³

Másnap, vagyis egy nappal a könyv megjelenése előtt, ugyanaz a napilap az olasz rabbikar tiltakozó nyilatkozatát közölte. „A zsidó vallásban nincs és sohasem volt olyan törvény vagy szokás, ami előírta volna emberi vér rituális használatát” – szövegezi le a nyilatkozat, majd éles hangon bírálja Ariel Toaffot, amiért készpénznek vette a kinnváltás alatt tett beismerő vallomásokat, amelyeket az inkvizíció csikart ki a középkori zsidó „tettesekből”. (Látni fogjuk, hogy a kritika nem teljesen jogosulatlan, bár Toaff nem pontosan így járt el.) A dokumentumhoz függelékként csatolták a szerző édesapja, Elio Toaff egykori római főrabbi levelét, amelyben elhatárolódott fia nézeteitől. (Jegyezzük meg ezen a ponton, hogy Elio Toaff, az olaszországi zsidóság karizmatikus vezetője volt a közelmúltban, és tekintélye ma is megkérdőjelezhetetlen az olasz zsidóság körében. Ő volt az, aki 1986-ban méltán történelminek nevezhető látogatásra invitálta II. János Pál pápát egy római zsinagógába.)

A témát hamarosan felkapta az olasz sajtó. „Botránykönyv”, „A rituális gyilkosságok mégis megtörténtek”, illetve „Ariel Toaff, a zsidóság vámpírja?” és hasonló szalagcímek fokozták a könyv körüli hírvérést. Az események innentől rendkívül gyorsan pörögtek. Az olasz mellett az amerikai, a francia és természetesen az izraeli sajtó is lecsapott a hírre. Felháborodott olvasók hamarosan aláírásokat gyűjtöttek

A *Der Stürmer* rituálisgyilkosság-száma, Nürnberg, 1934.

Toaff elmozdítását követelve a Bar-Ilan Egyetemről. Erre végül nem került sor, de az egyetem vezetősége magyarázkodásra kényszerült. Izraeli parlamenti képviselők jogi eljárás kezdeményezését fontolgatták Toaff ellen.

Ugyanakkor, mint várható volt, az antiszemita és Izrael-ellenes propaganda is kihasználta az alkalmat. Az egyik olaszországi iszlám szervezet szóvivői – kommunista politikussal karöltve – Toaff „véres húsvétját” hamarosan a vérző Palesztina képéhez kapcsolják. Toaff könyvére hivatkozva szélsőséges katolikusok kezdeményezték a pápánál, hogy újra szentté avassák a trentói Simoninót, egy 1475-ös, állítólagos rituális gyilkosság áldozatát, akit az egyház pontosan azért törölt korábban a szentek névsorából, mert nem láták megalapozottnak a középkori vádat. 2007. február 25-én Muhammad Al-Buheiri „tudományos kutató” az egyiptomi *Nile Culture* tévécsatornán magabiztosan kijelentette, hogy a zsidók ma is felhasználnak keresztény vért húsvéti rítusaik során.⁴

Hamarosan megszólaltak a történészsakma képviselői is: felháborodottan utasították el a vérvád felújítására tett kísérleteket, elősorolták Toaff tanulmányának metodológiai gyengeségeit, és felelőtlennek ítélték Toaff magatartását. (A kritika tartalmára alább még kitérünk.)⁵ Mivel azonban a vita rendhagyó gyorsasággal zajlott, a hozzászólások a kapkodás és bizonyos mértékű átgondolatlanság jeleit mutatták. A tudományos viták általában sokkal lassabb tempóban bontakoznak ki, mint a közéletiek, és a legtöbb tudós nincs hozzászokva a tömegmédiá „pörgéséhez”, arról nem is beszélve, hogy a mintegy háromszáz oldalas monográfia áttanulmányozása és feldolgozása nem kevés időt igényel. Erre azonban most nem volt idő. A tudósítások és kritikák gyakran nem is Toaff szövegére reagáltak, hanem a könyvről megjelent rövid és gyakran leegyszerűsítő ismertetésekre, illetve a vita során elhangzó, nem feltétlenül Toafftól származó vélekedésekre. Toaff joggal panaszkodott amiatt, hogy sokan anélkül nyilvánítottak véleményt az ügyben, hogy elolvasták volna a könyvét.

Alig egy héttel megjelenése után, 2007. február 15-én Ariel Toaff kivonatta könyvét a forgalomból. Ezzel kapcsolatos nyilatkozatában „mélységesen felelősnek” nevezte magát a kialakult helyzetért, és kinyilvánította elkeseredését könyvének félreértelmezése, illetve antiszemita célú felhasználása miatt. Nem kétséges, hogy Toaff professzort valóban megtörték az események. A könyv bevételét az amerikai Anti-Defamation League (antiszemitizmus-ellenes szervezet) támogatására ajánlotta fel, melynek szóvivői nem éppen barátságos hangnemben bírálták könyvét és személyét.

Egy évvel később, 2008 februárjában jelent meg a könyv második kiadása. Az alábbiakban összefoglaljuk a könyv második kiadásának tartalmát, röviden értékeljük Toaff következtetéseinek érvényességét és jelentőségét. Ezután térünk ki a magyar kiadás jellemzésére.

VÉRES HÚSVÉT – A KÖNYV TARTALMA

Az előszó azzal a megállapítással indul, hogy a vérvádakkal és rituális gyilkosságokkal foglalkozó történészek kivétel nélkül keresztény fantazmagóriáknak tekintik kutatásuk tárgyát. A középkori keresztény társadalom bizonyos szegmenseiben különös hiedelmek kaptak lábra a zsidóságról. Például az egyik elterjedt vélekedés szerint, amit Toaff később említ, a zsidó férfiak rendszeresen menstruálnak (!) vagy más természetellenes vérzésektől szenvednek, mert Isten ezzel a büntetéssel sújtotta őket Krisztus vérének kiontása miatt.⁶ Hasonló okokból a zsidók büdösek Krisztus megfeszítése óta. A fantazmagória szerint a rossz szag ellensúlyozására, illetve a vérzések csillapítására a zsidóknak keresztény vérré, lehetőleg keresztény gyermekek vérére van szükségük. Ezért gyilkolnak titokban keresztény gyermekeket, és fogyasztják vérüket titkos szertartásaikon.

Ezeket a vádakokat számos középkori zsidó is elismerte – az inkvizíció kamráiban kínvallatások hatására, illetve néhány esetben „önként” is, a kínzásokat elkerülendő. Toaff helyesen állapítja meg, hogy a történészek körében uralkodó konszenzus szerint ezek a kínzással kicsikart „beismerő vallomások” egytől egyig a keresztény *vádlók* nézeteit, fantazmagóriáit tükrözik, és semmit sem bizonyítanak a *vádlottak* valódi tetteit és gondolatvilágát illetően. Más szóval nincs okunk azt hinni, hogy a rituális gyilkosságok valóban megtörténtek, hogy zsidó férfiak rendszeresen menstruáltak, és hogy ezért égető szükségük volt keresztény vérré stb.

Az elterjedt álláspontot bírálva Toaff arra hivatkozik, hogy a vádlottak vallomásaiban olyan elemeket is találhatunk, amelyek nem vezethetők vissza a keresztény vádlók sugalmazására, mert olyan ismereteket tételeznek fel a zsidó kultúráról és vallásról, amelyekkel a vádlók nem rendelkeztek. Mint később kifejti, a periratok feljegyznek például héber nyelvű formulákat, amelyeket a vádlottak az állítólagos titkos szertartások során mondtak volna ki. Mivel a vallatók nem tudtak héberül, ezeket a formulákat biztosan nem ők találták ki.

Következésképpen a fennmaradt periratok alapján nemcsak a vádlók, hanem a vádlottak hiedelmei és tettei is vizsgálhatók. Toaff pontosan erre vállalkozik könyvében. Előzményként hivatkozik Carlo Ginzburg munkásságára, aki hasonló módon rekonstruálta

4 ■ <http://kelma.wordpress.com/2007/02/25/egyptian-rese-archer-muhammad-al-buheiri-jews-still-use-christian-blood-to-bake-passover-matzos/> 2009. május 25.

5 ■ Loriga összegzése szerint (*i. m.*, 155. old.) a következő történészek szólaltak meg a vitában, mindannyian elutasítva Toaff következtetéseit: David Abulafia, David Bidussa, Robert Bonfil, Giulio Busi, Alberto Cavaglion, Anna Esposito, Christiana Facchini, Anna Foa, Carlo Ginzburg, Massimo Introvigne, Gadi Luzzatto Voghera, Ronnie Po-Chia Hsia, Adriano Prosperi, Diego Quaglioni, Kenneth Stow, Ruggero Taradel, Giacomo Todeschini, Roni Weinstein.

6 ■ E hiedelmek hátteréről Peter Biller: A „Scientific” View of Jews from Paris around 1300. *Micrologus* 9 (2001), 137–168. old.

a boszorkánypercek iratai alapján az európai népi kultúra bizonyos vonásait.

Az első négy fejezet az 1460–70-es évek Észak-Olaszországába vezeti az olvasót. Megismerkedünk egy tucatnyi zsidóval, orvosokkal, üzletemberekkel, kémekkel, bérnyilkosokkal és maffiózókkal, akiket a szerző nem éppen rokonszenves figurákként mutat be. Toaff nem fukarkodik az olyan kifejezések használatával, mint „sötét zsidó alkimista”, „kalandor”, „gátlástalan pénzember”, „gyilkos orvos”, „vakmerő és arcátlan üzletember”, „erőszakos, semmirekellő férj”. Számos történet, mendemonda és feltételezés hangzik el a szerző által megidézett személyekről kronológiai vagy logikai rend nélkül.

Az sajnos nem derül ki, hogy a szerző milyen célból szedte össze ezeket az információkat: a történetekből nem bontakozik ki egyetlen tudományos állításnak vagy hipotézisnek tekinthető következtetés sem. Csak annyi derül ki szép lassan az elmondottakból, hogy az említett „sötét alakok” jórészt askenázi (németországi) bevándorlók voltak Észak-Olaszországban, akiket a szerző gondosan megkülönböztet a helyi, „olasz” zsidóktól, és hogy valamilyen módon sorsuk összekapcsolódott az 1475-ös trentói vérváddal. Világos állítások és érvek nélkül *sugall* bizonyos dolgokat. Az a homályos, de nyomasztó érzés alakul ki az olvasóban, hogy a trentói vérváddal kapcsolatba hozható zsidók mindenképpen megérdemelték a büntetést *valamiért*, ha nem is éppen azért, amiért elítélték őket, s hogy olyan elvetemült fickók voltak, akikből legalábbis ki lehetett nézni egy rituális gyilkosság elkövetését. Mindez persze a sorok között búvik meg, nem explicit állítás.

A „Rituális gyilkosság vagy Grimm-mese?” című ötödik fejezet azt a várakozást kelti, hogy a szerző végre a lovak közé csap, és előadja főbb állításait és érveit. Csalódnunk kell: Toaff továbbra is kusza, anekdotikus stílusban előadott ismertetéseket közöl öt-hat állítólagos rituális gyilkosság peranyagából a XV. század második feléből. A legtöbb figyelmet újra az 1475-ös trentói eset kapja, bár a szerző nem foglalja össze világosan és kimerítően a trentói vérvád történetét sem.

Két vezérmotívum azért egyértelműen megjelenik: 1. Rituális gyilkosságokkal askenázi zsidókat vádoltak elsősorban (a babonásnak, bosszúszomjasnak, hogy úgy ne mondjam, vérszomjasnak lefestett askenázi zsidók szembeállítására a felvilágosodott és türelmes olasz, illetve szefárdi zsidókkal többször is visszatér a könyvben).

2. A szerző hangsúlyozza, hogy a vádlottak tanúvallomásai annak ellenére tartalmazhatnak igaz elemeket is, hogy kínvallatással kényszerítették ki őket. Toaff azonban nem határozza meg világosan sem azt, melyek lehetnek az igaz elemek, sem azt, milyen módszerrel lehet elkülöníteni őket a koholmányoktól.

A hatodik fejezetben végre tudományos állításként is értelmezhető eszmefuttatásokat olvashatunk. Toaff érdekes adatokat gyűjt össze a véralapú készítmények

orvosi és mágikus felhasználásáról a középkorban. Noha a zsidó vallási törvények szigorúan tiltják az állati és az emberi vér fogyasztását, Toaff talál bizonyítékot arra, hogy askenázi zsidók a XVI. századtól kezdve ténylegesen használtak állati vagy emberi vért tartalmazó szereket, például a körülmetéléskor fellépő vérzés csillapítására.

Bizonyítékul három XVI–XVII. századi kabbalista gyűjtemény szolgál, bennük szárított vérből készült vércsillapítók receptjeivel. Toaff idézi továbbá Jaakov Reischer (1670–1734) prágai rabbi

vallásjogi döntvényét, amely engedélyezi a vadkecske vérének (*Bocksblut*) gyógyszerként történő fogyasztását, amennyiben a vér megszáradt, és teljesen megszáradt. A megszáradt vér ugyanis, a rabbi érvelése szerint, már nem igazi vér, és ezért nem vonatkozik rá a tilalom. Az idézett szöveg régóta meggyökeresedett szokásként beszél a *Bocksblut* ilyen felhasználásáról. A következő bizonyíték egy kissé meglepő: Toaff egy XX. századi litvániai rabbi vallásjogi döntvényét idézi, melyben engedélyezi, Toaff prezentációja szerint, „szárított állati vért tartalmazó gyógyszer beadását” betegeknak. (Látni fogjuk, hogy a szöveg nem pontosan erről szól; itt Toaff lényegesen torzít.)

Az összegyűjtött adatok alapján szerzőnk levonja a következőket: az askenázi zsidók „általában”, tértől-időtől függetlenül, megengedhetőnek tartották a szárított vért fogyasztását. Igaz ugyan, hogy csak a XVI. századtól lehet dokumentálni ezt a szokást, de Toaff szerint valószínű, hogy gyakorlata már évszázadokkal az első írásos feljegyzések előtt is létezett. És lám, a késő középkori vérvádperek során több vádlott is azt vallotta, hogy a keresztény áldozatból kieresztett vért megszáradtatták, por alakban megőrizték, hogy vérzés-csillapításra használják, amire leggyakrabban a körülmetélkedést követően került sor. Ime egy példa arra, milyen elemeknek lehetett valós alapja a vádlottak vallomásaiban.

A trentói Simonino
Hartmann Schedel: *Weltchronik*. Nürnberg, 1493.

Ugyanakkor Toaff pontosít: nem azt állítja, hogy a rituális gyilkosságok valóban megtörténtek, hanem azt, hogy az askenázi zsidók a szükséges vért keresztény donoroktól vásárolták és vették le. És bizony, érvel Toaff, előfordulhattak balesetek a vérvétel során, melyek a donor halálához vezettek, így adva tápot a rituális gyilkosság vádjának. (Jegyezzük meg, hogy az ebben a bekezdésben összefoglalt állítások igazolására Toaff semmilyen korabeli forrást nem tudott idézni. Vagyis a feltevéseit olvashatjuk itt, nem tényeket, sőt még csak nem is a középkori forrásokban megjelenő vélekedéseket.)

A következő nyolc fejezetben folytatódnak a már megszokott, szétszórta és anekdotákkal színezett gondolatmenetek, amelyek középpontjában továbbra is a trentói vérvád áll. Az olvasónak nagyon oda kell figyelnie, és több dolognak önállóan utána kell néznie, ha nem akarja elveszíteni a fonalat. Ennek ellenére kihámozható egy állításcsoport Toaff kusza fejtegetéseiből, amelyet a továbbiakban a szerző elméletének tekintünk.

1. Az askenázi zsidók – vagy legalábbis egyes „szélsőséges” csoportjaik – a zsidóüldözések miatt erős gyűlöletet és bosszúvágyat tápláltak keresztény szomszédokkal vagy azok egy részével szemben.

2. Ez a gyűlölet, illetve bosszúvágy időnként szertartások formájában fejeződött ki. Például purim ünnepén, amikor a még az ókori Perzsa Birodalom idején a zsidóság kiirtására szövetkezett Hámán bukását és felakasztását szokták ünnepelni (lásd Eszter könyvét a Bibliában), bizonyos askenázi zsidók Jézust asszociálták Hámán személyéhez (és a keresztre feszítést a felakasztáshoz). Így a purim-ünnep keresztényellenes élt vett fel. Hasonlóképpen a húsvét (peszah) ünnepén a fáraó személye a keresztény üldözők jelképévé is vált. Az egyiptomi tíz csapást felidéző szertartáshoz pedig, melynek során bort fröcskölték szét egyfajta szimbolikus vérontásként, a keresztényeket elérő isteni bosszút lefestő fantazmagóriák kapcsolódtak. (Jegyezzük meg, hogy Toaff ezt sem tudja bizonyítani, ugyanakkor tényleg lehetséges, hogy bizonyos askenázi zsidók számára, bizonyos időszakokban valóban ezt a jelentést hordozták a szertartás egyes mozzanatai. A rítusokat kísérő fantazmagóriákat nagyon nehéz dokumentálni.)

3. Az askenázi zsidók képzeletvilágában a vér nagyon fontos szerepet játszott. Három nagy archetípust különít el Toaff: (1) Izsák vére, amit posztbiblikus legendák szerint Ábrahám tényleg kiontott a Mórija hegyén. (2) A húsvéti bárányok vére, amit az izraeliták az egyiptomi kivonulás előestéjén ontottak ki, és ajtófélfájukra kentek, hogy távol tartsák a pusztító angyalt. (3) A körülmetélkedés vére, amit Ábrahám ontott ki először a bibliai történet szerint, és amit újra és újra kiontanak a rítus gyakorlása során.

4. A kiontott vérről azt gondolták, hogy közelebb hozza a megváltást. És mivel az askenázi hiedelmek szerint a megváltás része volt Isten bosszúja az üldözőkön, beleértve a keresztény üldözőket is, az askenázi

zsidók, illetve bizonyos „szélsőséges” csoportjaik azt gondolták, hogy a különféle szertartásokon (körülmetélés, peszah) szimbolikusan vagy valóságosan kiontott vér rontást hoz azokra a keresztényekre, akiket ők gyűlölték. (Jegyezzük meg, hogy ezek az állítások is Toaff feltevéseit tükrözik, s közvetlenül forrásokkal nem igazolhatók. Természetesen ettől még Toaffnak lehet igaza ebben a kérdésben.)

5. A következő lépésben szerzőnk azt állítja, hogy hasonló szerepet tulajdonítottak az askenázi zsidók a *mártírok* vérének. Az első kereszties hadjárat (1096) idején történt Rajna-völgyi zsidóüldözésekről szóló forrásokban olvashatunk arról, hogy a kereszties lovagok által ostromolt, kilátástalan helyzetbe kerülő zsidók tömeges öngyilkosságot követtek el, így „menekülve meg” a keresztiesek kardjától. A „tömeges öngyilkosságok” gyakran formális gyilkosságot is magukba foglaltak: szülők saját gyermekeikkel végeztek először, házastársak végeztek egymással. Az így kiontott vérről azt tartották, hogy közelebb hozza a megváltást, beleértve a kereszties lovagok vagy bármilyen más ellenséges erő büntetését is. (Jegyezzük meg, hogy Toaff ezen a ponton egy kitűnő izraeli történész, Israel J. Yuval eredményeire támaszkodik.⁷ A rekonstrukció plauzibilis, de nem problémamentes, és nem általánosan elfogadott.⁸)

6. Ennek következtében az askenázi zsidók képzeletvilágában összekapcsolódtak a 2. pontban említett, keresztényellenes töltetű rítusok és a 3– és 4. pontban említett, vérről kapcsolatos hiedelmek. A véres szertartások keresztényellenes értelmet öltöttek. (Ismét Toaff feltevéseiről van szó; nincs olyan forrás, amely ezt állítaná.)

7. Toaff azt állítja, és ebben teljesen igaza van, hogy az askenázi zsidók vallási jelentőséget tulajdonítottak a „mártírok” kiontott vérének. Toaff azonban egy lépéssel tovább megy, amikor *rituális gyilkosságokként látatja a tömeges öngyilkosságokat*. Lám, a zsidók képesek voltak a *saját* gyermekeik vérére is ontani, hogy bosszút álljanak a gyűlöletes üldözőkön. Ne lettek volna képesek *keresztény* gyermekek vérére ontani ugyanebből a célból? (Toaff itt újra Yuval eredményeire támaszkodik.⁹ Yuval azonban csak annyit állított, hogy a saját gyermekeiket megölő zsidókról szóló, gyakran túlzó és pontatlan középkori híradások azt a gondolatot kelthették egyes középkori keresztényekben, hogy a zsidók nyilván keresztény gyerekeket is ölnének, ha képesek zsidó gyerekeket ölni. Vagyis Yuval egy középkori legenda keletkezését próbálta rekonstruálni. Ezzel szemben Toaff láthatóan *azonosul* a közép-

7 ■ Israel J. Yuval: *Two Nations in Your Womb: Perceptions of Jews and Christians in Late Antiquity and the Middle Ages*. University of California Press, Berkeley, 2006. 92–134. old.

8 ■ Yuval nézeteinek kritikáját összefoglalja David Malkiel: *Reconstructing Ashkenaz: The Human Face of Franco-German Jewry, 1000–1250*. Stanford University Press, Stanford, 2009. 255–256 old., további hivatkozásokkal.

9 ■ Yuval: *i. m.* 135–204. old.

10 ■ Az ezzel kapcsolatos kételyekről lásd Malkiel: *i. m.* 73–113. old.

kori gondolatmenettel, és nem foglalkozik például azzal a problémával, hogy a tömeges öngyilkosságokról szóló középkori hagiografikus források alapján nagyon nehéz rekonstruálni, hogy ténylegesen mi történt, hányan és milyen motivációk alapján követtek el ilyen gyilkosságot, és hogy e gyilkosságoknak mennyiben volt „rituális” jellegük.¹⁰⁾

8. A fentiek fényében Toaff valószínűnek tartja, hogy a vérvádakat beismertő zsidó tanúvallomások részben az igazságot tükrözik, annak ellenére, hogy kínzással kényszerítették ki őket. Az askenázi zsidók – érvel Toaff – rendszeresen használhattak szárított vért orvosi és mágikus célokra. Ezért feltételezhetjük, hogy háztartásuk részévé vált a szárított vér; mindig volt belőle otthon. Húsvét ünnepe vizont, Toaff spekulációja szerint, nem orvosi, hanem rituális célokra használták. Askenázi zsidók, vagy bizonyos „szélsőséges” csoportjaik, keresztény vérből származó porokat keverhettek hozzá a borhoz, amelyből peszah ünnepe az egyiptomi tiz csapás említése során kifröcsköltek a keresztények elleni bosszút jelképezendő. Toaff azt is elképzelhetőnek tartja, hogy bizonyos zsidók tényleg követhettek el erőszakos cselekményeket, gyilkosságot is keresztények ellen, akár vérszerzés céljából is.

Noha nem mondja ki nyíltan, Toaff azt sejteti, hogy az 1475-ös trentói ügy mögött egy valóban végrehajtott rítus állhat, amelyhez keresztény vért használtak, talán egy valóban elkövetett bűncselekmény (ha nem is rituális gyilkosság) után. Emellett szól, hogy a tucatnyi vádlott konzisztensen írta le a véres rítusokat, hogy elbeszéléseikben olyan elemek találhatók (pl. héber liturgikus formulák), amelyeket nem találhattak ki a vádlók, és hogy a szertartások jellege beleillik az askenázi zsidók vérrel kapcsolatos hiedelemrendszerébe.

(Toaff semmilyen konkrét forrással sem tudja igazolni az e pontban összefoglalt állításait; a szerző feltételezéseiről, nem igazolt tényekről van szó.)

A második kiadáshoz írt utószóban Toaff hangsúlyozza, hogy hiteltelennek kell tekinteni a rituális gyilkosság vádját, amelyet nyilván csak a kínzások hatására vallottak be a középkori vádlottak. Ugyanakkor fenntartja, hogy a vallomások más elemei, konkrétan, hogy szárított keresztényvért kevertek a borhoz húsvét idején, hitelesnek tekinthetők, még akkor is, ha ezek meglétét egyetlen független forrás sem erősíti meg. (Míntha valaki azt állítaná, hogy Rajk nem találkozott ugyan Rankovicsal a csőszkunyhóban – ez csak az ÁVH meséje volt –, de a jugoszláv titkosszolgálat tényleg együttműködött.)

Szenzációs leleplezést tehát nem találunk ebben a könyvben: Toaff nem talált és nem mutat be egyetlen új forrást sem, amely egyöntetűen igazolná, hogy a zsidók keresztény vért fogyasztottak volna szertartásaikon, vagy öltek volna a keresztény vér beszerzése céljából. Következtetései már ismert források alapján megfogalmazott vélekedések. Nem bizonyított tények tehát, hanem egy történész feltételezései, amelyek bír-

hatnak, vagy sem, bizonyos valószínűséggel. A kérdés tehát a következő: mennyire valószínűek Toaff hipotézisei?

VÉRES HÚSVÉT – A KÖNYV BÍRÁLATA

Szögezzük le az elején, hogy abban semmi kivetnivaló nincs, ha egy kutató komolyan megvizsgálja, volt-e valós alapja a középkori zsidók ellen felhozott vérvádoknak. Semmi kivetnivaló nincs abban, ha egy kutató nem veszi készpénznek a szakmai konszenzus részét képező állításokat, illetve ha új módszerekkel próbálja értelmezni a forrásanyagot, még ha sok kutatónak fenntartásai vannak is az általa alkalmazott metodológiával szemben.

Nem szempont az sem, hogy bizonyos kutatási eredmények rasszista, antiszemita vagy egyéb szélsőséges propaganda szolgálatába állíthatók – ez egyébként virtuálisan bármire igaz. A történész feladata a múlt feltárása és megértése, nem pedig a megszépítése. A kalandozó magyarok pusztításait nem szabad kitörölni a magyar történetírásból, még ha alátámasztják is a „barbár, ázsiai magyar, aki csak rombolni jött Európába” képét, amelyet előszeretettel idéznek fel egyes magyarellenes ideológusok. Ugyanez magától értetődően vonatkozik a zsidó történelemre is. Ha egy történész arra a következtetésre jut, hogy középkori zsidók bizonyos csoportjai rituális gyilkosságokat követtek el, és keresztény vért fogyasztottak, akkor eredményeit őszintén és tisztességesen publikálnia kell, a szakmának pedig hideg fejjel kell azokat értékelnie. Az új megközelítés, a meglepő konklúzió nem bűn, hanem erény.

Vannak azonban a tudományosságának olyan minimális kritériumai, amelyek alól nem ad felmentést semmilyen kreativitás vagy módszertani újítás sem. Egy történésznek jól körülhatárolt forrásanyag alapján, világosan lefektetett elveket követve kell álláspontját kifejtenie és igazolnia. Racionális érveket kell használnia, amelyek logikai hibák, bakugrások nélkül vezetnek le a szerző állításait a forrásokból. A történésznek, mint minden tudósnak, kritikusan kell viszonyulnia saját állításaihoz: elengedhetetlen, hogy más nézőpontokból is szemügyre vegye a témát, melyről beszél. Elengedhetetlen, hogy szembenézzen a lehetséges ellenvetésekkel, és hogy mások kutatásainak tükrében mérlegelje saját megoldásainak értékét. Nem kötelező a bevett elméletek követése, de kötelező érvelésük figyelembevétele és megválaszolása.

Sajnos, mint látni fogjuk, Ariel Toaff könyve ezeknek az elvárásoknak nem felel meg (és ezért utasítják el nézeteit a mértékadó szakmai tekintélyek, nem azért, mert „antiszemita” eredményre jutott).

Az első probléma pontosan az, hogy Toaff nem állít, hanem sugalmaz. Az olvasó csak nehezen tudja kihámozni a több mint kétszázötven oldalt kitevő tanulmányból, voltaképpen mit is akar mondani a szerző. Az anekdotikus, időnként regényes stílus, a szubjektív érzelmi viszonyulást kifejező szavak rendszeres hasz-

nálata („semmirekellő gazember” stb.) nem férnek össze a tudományok által megkövetelt objektivitással. Sajátos stílusát alkalmazva Toaff elmaszatozza vagy egyszerűen átugorja azokat a történeti, antropológiai és filológiai problémákat, amelyeket gondolatmenetei felvetnek, ahelyett hogy precízen és szabatosan leírná őket, és lényegre törő, világosan megfogalmazott megoldásokat kínálna.

A második probléma az, hogy Toaff előadásmódja rendszertelen és kusza. Ez lehetőséget nyújt arra, hogy megkerüljön olyan tényeket és összefüggéseket, amelyek fényében feltevései valószínűtlennek tűnnek. Egy újszerű, a szakmai konszenzussal szembe forduló történeti munkától elvárható lenne, hogy a teljesség igényével, szisztematikusan és kimerítően elemezze tárgyát, és explicit válaszokat fogalmazzon meg az – egyébként könnyen előre látható – ellenvetésekre, ahelyett hogy figyelmen kívül hagyná őket.

Az első ilyen ellenvetés, amelyet több bíráló is megfogalmazott, a vérvádak természetére vonatkozik. A rituális gyilkosság vádja és a vérvád a már említett zsidóellenes fantazmagóriák kontextusában nyert értelmet: a középkori keresztények egy része (korántsem összesség!) azt hitte, hogy a zsidók természetellenes vérzésektől szenvednek, bűdösek, vagy a Sátánnal szövetségesek, és helyzetükön csak úgy segíthetnek, ha keresztényeket ölnek, illetve vérüket felhasználják.

A vérvádakat továbbá olyan jelenségek kísérték, amelyeket nem túlzás tömeghisztériának nevezni. Elég volt egy eltűnt gyermek, egy rejtélyes haláleset vagy ilyesmire utaló mendemonda ahhoz, hogy páni félelem törjön ki a keresztény társadalom bizonyos csoportjaiban „a zsidók” ördögi praktikáitól. Az eljáró hatóságok rendszerint a zsidóellenes fantazmagóriák hatása alatt álltak, és olyan szilárdan meg voltak győződve a zsidók bűnösségéről, hogy akkor is készek voltak a legsúlyosabb büntetéseket kiróni, ha a vád teljesen képtelen volt.

Az 1171-es blois-i eset például úgy kezdődött, hogy egy keresztény szolgálo azt állította, egyik éjszaka mintha látta volna, hogy a zsidók egy holttestet a folyóba dobtak. Noha semmiféle holttest nem került elő, és semmi jel nem utalt arra, hogy bármiféle bűncselekmény történt volna, a szolgálo tanúsága elég volt ahhoz, hogy 32 zsidót máglyahalálra ítéljenek és kivégezzenek. (A kivégzés előtt istenítéssel győződtek meg a tanú szavahihetőségéről.)¹¹ A spanyolországi La Guardiában is úgy ítélték el zsidókat és „új keresztényeket” (vagyis zsidó hitről áttérteket) 1490-ben, hogy a vád még azt sem bizonyította, hogy bárki is meghalt vagy eltűnt volna. Mindez nem akadályozta meg a helyi klerust abban, hogy a zsidók által állítólag meggyilkolt kisfiút, akit még megnevezni sem sikerült az eljárás során, szentként tiszteljék *El Santo Niño de La Guardia*, vagyis „A La Guardia-i Szent Gyermekek” néven.¹² Toaff maga is említi az 1479-es paviai esetet. Ennek során a vádlottak kínvallatás hatására beismerték, hogy keresztre feszítettek egy Turluru becenevű kisfiút, és holttestét a szertartás után a Pó vizébe dob-

ták. Ezt követően Turluru előkerült épen és egészségesen, egy karcolás nélkül. A paviai hatóságok ennek ellenére rendületlenül folytatták az eljárást, és csak a milánói herceg közbenjárására voltak hajlandók felhagyni vele (64. old.).

Ezek az esetek azt mutatják, hogy a vérvádak megjelenése, illetve a perek kimenetele elsősorban a keresztény társadalom állapotának volt a függvénye, és nem annak, hogy a zsidók mit csináltak. Mint azt a kiváló kutató, Miri Rubin írja, a keresztény társadalom feszültségei, konfliktusai (például a helyi klérus és a pápai hatalom, a helyi arisztokrácia és a királyi vagy császári hatalom között) csapódtak le az ilyen ügyekben.¹³ A zsidóellenes hisztériakeltés és a nyomában indított eljárások a kor politikai eszközzárához tartoztak. A vádlottaknak csak passzív szerep jutott ezekben a játszmákban. Toaff feltevései *nem szükségesek* a történeti jelenség magyarázatához.¹⁴

További ellenvetés, hogy Toaff figyelmen kívül hagyja a történetek egy fontos elemét: a királyi és/vagy a pápai hatalom gyanakvását, időnként aktív ellenállását a *vádlókkal* szemben. Például a már említett 1171-es blois-i esetet követően VII. Lajos francia király megróttta Blois grófját a törvénytelen eljárásért, és kijelentette, hogy a zsidóellenes vádak alap-talanok, és nem tűri a maga területén az ilyen esetek megismétlődését. II. Frigyes német-római császár is széles körű vizsgálatot rendelt el 1236-ban annak kiderítésére, hogy van-e a vádoknak bármiféle alapjuk. Számos zsidóból áttért keresztény tanúvallomásának meghallgatása után a császár a vádakat teljesen megalapozatlannak találta, és külön rendeletben tiltotta, hogy az uralma alá tartozó zsidókat ezekkel zaklassák. Hasonló rendeletet hozott II. Jakab aragóniai király 1294-ben a saragossai esetet követően.¹⁵ A vérvádat és a rituális gyilkosság vádját tiltotta és koholmányoknak minősítette több pápa is (például IV. Ince 1247. július 5-én kelt *Lachrymabilem Judaeorum* kezdetű enciklájában).¹⁶

11 ■ Vö. Robert Chazan: *Church, State, and Jew in the Middle Ages*. Behrman House, West Orange, 1980. 300–304. old.

12 ■ Anna Foa: *The Jews of Europe after the Black Death*. University of California Press, Berkeley, 2000. 98–99. old.

13 ■ Miri Rubin: *Gentile Tales: The Narrative Assault on Late Medieval Jews*. University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 2004. 193–194. old. további hivatkozásokkal.

14 ■ Vö. Loriga: *i. m.* 156. old. további hivatkozásokkal.

15 ■ Chazan: *i. m.* 114–117. és 123–128. old.

16 ■ Erről lásd Joop van Banding: *The Vatican and Ritual Murder*. In: Sussana Buttaroni – Stanislaw Musiał (eds.): *Ritual Murder: Legend in European History*. Association for Cultural Initiatives, Cracow, 2003. 57–76. old. A szöveg angol fordítása további hivatkozásokkal: Cecil Roth: *The Ritual Murder Libel and the Jew*. The Woburn Press, London, 1935. 97–98. old.

17 ■ Loriga: *i. m.* 146. old.; Diego Quaglioni (a cura di): *Battista de' Guidici, Apologia Iudaeorum – Invektiva contra Platinam: Propaganda antiebraica e polemiche di Curia durante il pontificato di Sisto IV (1471–84)*. Gestisa, Roma, 1987.

18 ■ Carlo Ginzburg: *Pasque di sangue e sabbà, miti ma non riti. Ecco l'errore commesso da Ariel Toaff*. *Corriere della Sera*, 2007. február 23.

19 ■ Erről Klaniczay Gábor: *Montaillou harminc éve*. BUKSZ, 1998. nyár, 168–179. old.

Toaff könyvéből ezekről a tényekről nem értesülünk. Ha szisztematikusan leírta volna a vérvád középkori történetét, nem kerülhette volna el a bemutatásukat, és a belőlük adódó konklúziókkal való szembenézést. Nem tette. Ez súlyos szakmai hiba.

Hasonló manipuláció érhető tetten az 1475-ös trentói eset elemzésében, ami a legtöbb figyelmet kapja a könyvben. Az utolsó fejezetben szerzőnk megemlíti ugyan, hogy a pápa végig gyanakvással figyelte a

tekről azonban nem tudunk. Toaff nem foglalkozik ezzel a problémával sem.

Több bíráló kifogásolta az inkvizíciós jegyzőkönyvek felhasználásának módját. Carlo Ginzburg azzal érvelt Toaffot bíráló cikkében, hogy a kínzással kikényszerített vallomásokban csak olyan elemek hitelességét lehet mérlegelni, amelyek *ellentmondanak* a vádaknak, nem illeszkednek a vádlók preconcepciójába, vagyis amiket a kínzások ellenére is fenntartottak a vád-

Paolo Uccello: A zsidó kereskedő és családja a máglyán, 1465-69.
Az ostya csodája predella 5. képe

pert, és különmegbízottját, Battista de'Guidici püspököt küldte a helyszínre, hogy vizsgálja az ügyet. Azt azonban „elfelejti” megemlíteni, hogy a püspök-különmegbízott jelentésében „hazugnak és koholtnak” nevezte a zsidók elleni vádakát.¹⁷ Ennek fényében igencsak valószínűtlennek tűnik Toaff állítása, pontosabban sejtetése, hogy a trentói vérvádnak bármiféle „valóságos alapja” lett volna. Íme a magyarázat, miért nem vette szerzőnk magának a fáradságot, hogy akár csak egyszer is világosan és kimerítően összefoglalja a trentói vérvád történetét.

További hiányosság, hogy Toaff nem vizsgálja a zsidó hatóságok és vallási vezetők reakcióit az általa feltételezett vérfogyasztási szokásokra. Ha valóban lettek volna olyan „szélsőséges” askenázi zsidó csoportok, amelyek keresztény vért használtak fel vallási szertartások keretében, akkor feltételezhető lenne, hogy a rabbik vagy a zsidó hatóságok, látva veszélyeit, vallási döntvényeikben elítélik, megtiltják ezt a gyakorlatot, esetleg ők maguk jelentik fel az ilyen tettek elkövetőit a keresztény hatóságoknál. Ilyen forrásokról vagy ese-

lottak. Toaff ezzel szemben olyan elemeknek adott hitelt (a zsidók keresztény vért fogyasztanak húsvétkor), amelyek illeszkednek a vádakhoz, vagyis minden valószínűség szerint a kínzás hatására ismerték el őket.¹⁸ Toaff joggal hivatkozik ugyan a második kiadáshoz írt utószavában arra, hogy más történészek is használtak inkvizíciós forrásokat vallási hiedelmek és rítusok rekonstruálásához, de nem reagál azokra a fenntartásokra, amelyekkel a mai történészek kezelik például Ladurie 1975-ös *Montaillou*-monográfiáját, és eltekint az azóta elfogadottá vált módszertani követelményektől.¹⁹

Toaff azon állítása, hogy a héber nyelv és a zsidó vallási szokások alapos ismeretét feltételező tanúvallomásoknak igazaknak kell lenniük, mert nem találhatták ki őket az inkvizítorok, dilettánsnak nevezhető tévkövetkeztetésen alapszik. Ha x elemet nem a vádló találta ki, abból még nem következik, hogy x elem igaz. Van még egy lehetőség: x elemet a *vádlott* találta ki kényszer hatására. A vádlóknak ugyanis nyilvánvalóan érdekük volt, hogy hitelesnek látszó elemek

(héber formulák, a széderest rítusai stb.) is belekerüljenek a kicsikart vallomásokba, hogy a vád hihetőbbnek látszon. Ne felejtjük el, hogy a világi hatalmak és a pápa is gyakran kételkedett az ilyen jellegű vádak megalapozottságában, és többször kísérletet is tettek az eljárások felfüggesztésére. A vádlóknak hitelesnek látszó történetekre volt szükségük, és megvoltak az eszközeik ahhoz, hogy a vádlottakat együttműködésre bírják, ha héber formulákra vagy hasonló dolgokra volt szükségük.

Nem kevésbé dilettáns érv a tanúvallomások közötti összehangra (!) való hivatkozás. A vallatók nyilván törekedtek arra, hogy konzisztens történet kerekedjen ki a különböző vallomásokból, és ennek megfelelően irányították áldozataik tanúvallomásait. Ezért az, hogy különböző tanúk *egybehangzóan* vallották be egy bűntény elkövetésének részleteit, a legkevésbé sem bizonyítja a bűntett megtörténtét. Ha Toaff metodológiáját a sztálini korszak koncepcióis pereire alkalmazzuk, egy sor abszurd állítást „bizonyíthatunk” (vö. *Előhang*).

A források elemzése során rengeteg apró pontatlansággal, torzítással és téves következtetéssel találkozunk. Például a vérrel kapcsolatos askenázi szokások rekonstruálása során Toaff egyetlen olyan zsidó forrást sem talál, amely kifejezetten *keresztények* vérének felhasználását írná elő. Ezzel szemben a trentói per jegyzőkönyveiben következetesen arról van szó, hogy a zsidóknak keresztény vérről van szükségük vérzési problémáik kezelésére. Vagyis míg a zsidó források egy általánosan elterjedt, jegyezzük meg jól, a keresztények körében is elterjedt orvosi, illetve mágius hagyományt tükröznek, a trentói anyagban a már említett zsidóellenes fantazmagóriák köszönnek viszsza. Nem valószínű, hogy a két dolog közvetlenül kapcsolatban állna.

Mint fentebb említettük, Toaff hivatkozik egy XX. századi litvániai rabbi vallásjogi döntvényére, amely, Toaff olvasata szerint, engedélyezi „szárított állati vért tartalmazó gyógyszer beadását” betegeknek. Hajjim Ozer Grodzinski (1863–1940) vilniusi rabbi 1930-ban írt döntvényéről van szó.²⁰ Am az eredeti szöveg nem „szárított vért”, hanem állati vérből kivont fehérjéket tartalmazó gyógyszerek fogyasztását engedélyezte. A rabbi, elmondása szerint, egy vegyészorvossal is konzultált, mielőtt döntését meghozta volna. Valószínűleg meg se fordult a fejében, hogy a modern orvostudomány vívmányainak felhasználását engedélyező döntését a középkori vérvádakkal kapcsolatban idézhetik majd annak alátámasztására, hogy az „askenázi zsidók igenis fogyasztottak vért”. Pedig ez történt hetvenhét évvel később, Ariel Toaff könyvében, aki szerint ez a szöveg azt bizonyítja, hogy még a modern korban is (!) fogyasztottak vért askenázi zsidók (104–105. old.).

A harmadik fejezetben, mintegy mellékesen, a szerző megemlíti, hogy a krétai zsidókat azzal vádolták 1451-ben, hogy bárányokat feszítettek keresztre („talán mert nem lehetett keresztény gyerekeket beszerezni” – spe-

kulál Toaff), így gúnyolva ki Jézus keresztalálát. A vádat nem tekinthetjük aaptalannak – folytatja Toaff –, mert egy „ősi zsidó szokás” szerint, „melynek elterjedését nehéz meghatározni mind időrendi, mind földrajzi értelemben”, a zsidók fejfelé, függőlegesen húzták a húsvéti bárányt nyársra, „a keresztre feszített Krisztust gúnyolandó”. (48. old.)

Toaff elmulasztja megjegyezni, hogy a zsidó vallásjog értelmében húsvéti bárányokat csak Jeruzsálemben, a Szentély fennállása idején volt szabad feláldozni. Miután a Szentélyt i. sz. 70-ben a rómaiak lerombolták, zsidók nem áldozhatnak „húsvéti bárányt” sem Jeruzsálemben, sem máshol. Ez a szabály annyira szilárd és elterjedt volt a középkorban, hogy gyakorlatilag kizárhatjuk a lehetőséget, hogy a krétai zsidók 1451-ben húsvéti bárányokat áldoztak volna. Toaff nem is állítja ezt, csak sejtet valamit anélkül, hogy világos hipotézist fogalmazna meg, és értékelné annak valószínűségét. Így elkerüli, ahelyett, hogy megválaszolná, a lehetséges ellenvetéseket.

Az ehhez hasonló torzítások, félremagyarázások, nyugodtan mondhatjuk, manipulációk gyakran felbukkannak Toaff munkájában. Jegyezzük meg még két példát. Az askenázi zsidóság vérrel kapcsolatos hiedelmeinek rekonstruálása közben Toaff többször is *szezárdi*, illetve *provanszál* forrásokra hivatkozik (*Zohár*, *Széfer Abudarham*, illetve portugál maranó források). Az meg egyenesen tragikomikus, ahogy Toaff egy talmudi helyet abszurd módon félremagyaráz August Rohling (!) áltudományos publikációjára hivatkozva. Mintha egy jó nevű egyiptológus futólag megemlítené, hogy a piramisokat földönkívüliek építették, lábjegyzetben hivatkozva Erich von Däniken kutatásaira.

Mindent egybevetve jogosultnak tekinthetjük Kenneth Stow sommás ítéletét:

„Ha elítéljük ezt a könyvet, akkor, némelyek véleményével ellentétben, nem a tudományos kutatás szabadságát korlátozzuk, hanem az elhibázott történetírói eljárást utasítjuk vissza. Nem az a kérdés, hogy a történészeknek joguk van-e mérlegelni a rituális gyilkossággal kapcsolatos vádak igazságtartalmát, hanem az, hogy követniük kell-e a szakma általánosan elfogadott szabályait. Ebben a könyvben a szabályokat felrúgták.”²¹

A MAGYAR KIADÁS

Most tessék megkapaszkodni: a magyar kiadásból kihagyták az összes lábjegyzetet. Ezzel a döntéssel, amelyről előzetesen nem tájékoztatták a szerzőt, és nem kérték hozzájárulását,²² a magyar kiadás tudományos értékét sikerült lenullázni. A magyar olvasó nem tudja megnézni, milyen forrásokra és milyen szakirodalomra hivatkozik a szerző, illetve hogy mely állításait tudja forrásokkal alátámasztani, és melyeket nem. Más szóval a magyar kiadás alapján nem lehet megítélni Toaff könyvének hibáit és erényeit.

Mondanom sem kell, hogy a kiadványban egy árva utalás sincs arra, hogy nem a teljes szöveget tartalmazza.

A fordítás, Kukorelli Beatrix munkája, hemzseg a hibáktól és a magyartalan, gyakran az értelmetlenség határát súroló mondatoktól. Kedvencem a következő volt: „Miután megkínózták, megcsonkították (valószínűleg körülmetélték) és keresztrefeszítették, a kisfiú nyársra fűzve és megsütve bárányként végezte.” (115. old.) A fordításban olvashatunk például zsinagógában miséző rabbikról, az „Úr nevének megszenteléséről”, valamint „agiográfiáról”, „német hebraizmusról” (helyesen: németországi zsidóság, az olasz *ebraismo* szóval nem sikerült a fordítónak megbirkózni; persze van olyan magyar szó is, hogy hebraizmus, csak mást jelent) I. Serse perzsa királyról (helyesen: I. Xerxész), valamint megtudhatjuk, hogy Frankfurt városa a XV. század végén a Frank Birodalomhoz (sic!) tartozott. (Vö. 199, 207, 137, 69, 82, 128, 107. old.)

Láthatóan sem a fordító, sem a szerkesztő nem volt tisztában azzal, milyen jellegű munkát igényel egy tudományos értekezés magyar nyelvű kiadása. Még csak kísérlet sem történt arra, hogy egységesítsék a földrajzi és személynévek használatát (pl. Bécsúj hely és Wiener Neustadt, Trident és Trento váltokozva tűnnek fel a könyvben; a 23. oldalon szereplő *Slesia (Schlesien)* kifejezést nem sikerült Sziléziaként azonosítani stb.), a héber szavak átírásáról nem is beszélve. Nem tüntették fel, milyen fordítás szerint idézik a Bibliát. (Bónuszként kapunk viszont egy bibliai idézetet az egyébként ismeretlen Mihály próféta könyvéből [helyesen: Mika vagy Mikeás próféta] – 178. old.) Arról ne is álmodozzunk, hogy az antropológiai vagy történeti szakkifejezéseket fölismerjék, és a magyar szakirodalomban meghonosodott megfelelőikkel adják vissza. A szerkesztő azért feljogosítva érezte magát arra, hogy Toaff szövegébe belenyúljon. A 185. oldalon a következőt olvashatjuk: „A vér nyilvánvalóan (?! – a szerk.) sem közvetve, sem közvetlenül nem gyermekgyilkosság elkövetéséből származott.”

Toaff szövegéhez ismeretlen tettes *Szómagyarázatot* csatolt, melyben jó pár kapitális marhaság vár a gyánútlan olvasóra. Például egy XVII. századi alkimista szöveggyűjtemény, a *Theatrum Chemicum*, mint megtudjuk, „Aquinói Szent Tamás alkimiai dolgozatainak gyűjteménye”. Egy másik elmés magyarázat szerint a Haggada szó Haggai próféta nevéből származik (nonszensz, semmi közük egymáshoz). A héber *szegulla* szóhoz pedig a következő magyarázatot kapjuk: „A

kifejezés értékes tárgyat vagy valamilyen különleges célra őrzött kincset jelöl, de nem szó szerint értendő.” Boldogok a sajtókészítők.

És a kötet legvégén csak kibújik a szög a zsák-ból. Ismeretlen szerző utószavára bukkanunk (*A könyv elő- és utóélete* címmel), amely világosabban és egyértelműbben megmondja nekünk, miről is szól a történet: „...a szerző kutatásaira alapozva azt állítja, hogy a zsidók ellen a középkorban emelt vérvadknak volt racionális alapja, hogy csakugyan voltak olyan szélsőséges zsidó csoportok, amelyek rituális gyermekgyilkosságokat követtek el és áldozataik vérért különböző célokra felhasználták.” (291–292. old.) Láthattuk, Toaff ezt *nem* állította. Az utószó kissé zavaros összefoglalót tartalmaz a Toaff-ügyről, és tendenciózus válogatást közöl a könyvről megjelent bírálatokból. A hátlapon találunk még néhány ízlésesen kiragadott idézetet, amelyek minden kétséget eloszlatnak afelől, milyen közönséget célt meg az Allprint Kiadó ezzel a kiadvánnyal.

Több szót nem érdemes a magyar kiadásra fecse-relni. Ujjal persze lehet mutogatni rá. Tudományos értéke zéró.

A történet tanulságául mindenkinek ajánlom megfontolásra a bibliai Zsoltárkönyv első mondatát (Károlyi ford.): „Boldog ember az, a ki nem jár gonoszok tanácsán, bűnösök útján meg nem áll, és csúfolódók székében nem ül.”* □

20 ■ Hajjim O. Grodzinsky: *Széfér Ahiezer*, 3. kötet. Grober, Vilnius, 1939. no. 31, fol. 33b–34b.

21 ■ Kenneth Stow: *Blood Libel: Ariel Toaff's Perplexing Book*. *History News Network*, 2007. február 19. (<http://hnn.us/articles/35496.html> – letöltés: 2009. június 2).

22 ■ Erről Ariel Toaff e-mailben tájékoztattott 2009. május 13-án.

* Szeretném megköszönni Gecser Ottónak a cikk írásához nyújtott segítségét.